

Emléklapok a 300 éves piarista jubileumról

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

EMLÉKLAPOK A 300 ÉVES PIARISTA
JUBILEUMRÓL

A DIÁKSZÖVETSÉGI TAGOKNAK ÉS A REND
JÓBARÁTJAINAK ÁTNYUJTJA A SZEGEDI PIARISTA
DIÁKSZÖVETSÉG.

Impresszum

Emléklapok a 300 éves piarista jubileumról

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című füzet elektronikus változata. A füzet 1943-ban jelent meg Szegeden, a Szegedi Piarista Diákszövetség kiadásában, a Vademecum-füzetek 12. köteteként. Az elektronikus változat a piarista rend magyarországi tartományfőnökének az engedélyével készült. A programot szabadon lehet használni lelkipásztori célokra. Minden más szerzői jog a piarista rend magyarországi tartományáé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
300 év után	4
Jubilate Deo	4
Europa respicitur	5
Quicumque susceperit... (Sík Sándor beszéde)	7
Si parva licet componere magnis... ..	12
Renata aqua et Spiritu Sancto	14
Custos, quid de nocte?	16
A jubileumi ünnepek krónikája	19
Halász Pál ünnepi beszéde	21

300 év után

Jubilate Deo ...

Aki végigforgatja az alábbi sorokat, ne ütődjék meg azon, hogy ismét önmagunkkal kezdjük az Évkönyvet. Ne érezze hivalkodásnak, hogy miután a múlt évben könnyed hangulatképben végigkalauzoltuk fiainkat és barátainkat a gimnáziumon, annak szomszédságán és szellemi környezetén, most ezzel a beszámolóval szeretnénk 300 év munkája után pontot tenni. Visszatekintünk. Nem a tudós pontosságával. A három évszázad alatt voltak ugyanis piaristák, akik írtak egyháztörténelmet, magyar történelmet, világ-, vagy irodalomtörténetet, de még nem akadt, aki átfogó szemlélettel önmagunk családi történetéről beszámolt volna. Ez a jellemző adalék egyúttal megvéd az önreklám dicstelen vádjától is: ma is csak az alkalom kényszere nyomja kezünkbe a tollat. S ezzel a megemlékezéssel sem vágyunk nagyközönség vagy érdektelenek elé: öregdiákjaink és mai gyerekeink körében csak a családtagok számára idézzük a múlt tanulságos árnyait. Amint a fiatal tanárnemzedékek se iskolás módon sajátítják el a rendi szellemet, hanem morgós-mosolygós öregeken látják, hallják, vastagfalú rendházakban, tágas ebédlőkben, iskolapadok közt, rendházi kiskertekben, pilledt csendű könyvtárszobákban szívják magukba, úgy szeretnők ezt mi is kiárasztani az átélés melegével, frissességével, az apától fiúhoz, vagy a bátytól az öcshöz szólás közvetlenségével. Vagyis mi sem írjuk meg a 300 év történetét. De mire ezek a szavak ólombetűkké sorakoznak, s elviszik a miénkhez, elviszik tehozzád a 300 év üzenetét, addigra a mai bimbófakasztó, vérpezsdítő tavaszi estéből fülledt magyar nyár lesz, s ha az otthon hús zugában előveszed ezeket a sorokat, halld ki belőlük legkedveltebb tanárod szavait, ki most nem Adyt szaval, nem a fizikum kapcsolótábláján motoz a keze, nem a szószékről hajol föled, s nem a kajakodat kormányozza, nem Vergiliust skandalja, s nem is a növényhatározót forgatja, hanem – vakáció lévén – beszél önmagáról, szellemi családjáról. S az önéletrajz sohase érdektelen. Nyolc évig élsz, vagy éltél velünk, s a világot mi nyitottuk ki előtted, és apád és nagyapád előtt. Kíváncsi lehetsz rá, hogy mik vagyunk, és mik voltunk, mik voltunk 300 éven át.

A felületesen néző kisdíák történelemkönyvének négyszámjegyű évszámaira gondolva, számtani alapon talán hajlandó ezt a 300 évet lekicsinyelni. És talán éppen ma, mikor földrészek és világnézetek lélegzetelállító viaskodása folyik, mikor gépóriások rohannak egymásnak, látja talán még komolyabb fiú is túlzottnak, ha bélyegekkkel, színházi ünnepélyekkel, pályatételekkel és megemlékezésekkel erre hívják fel a figyelmét. Nincs igaza. Ez a 300 év rengeteg idő. A mai háború legtöbb szereplőjének, majd valamennyi vezetőhatalmának még kezdetei is alig vannak meg 300 év előtt, s egészen más a hatalmi köre. Európa vezető hatalma akkor a ma legyőzött Franciaország, mely a westfáliai béke előestéjén készül a németiséget történelme legnagyobb szétesettségében megmerevíteni. A sok kis német államocská mellett az egységes Németországot a felvilágosodás és romantika költői és írói még álmodni is csak ezután fogják. A hatalmas Lengyelország néhány évtizeddel az itt emlegetett 1642 előtt verte le a magyar Báthory István királysága alatt Oroszországot. Ez, akkor még Szibéria és a XIX. század ázsiai hódításai nélkül, alig egyéb Moszkva-környéki fejedelemségnél. Szentpétervár helyén nádasok hajbókolnak a tenger felől süvöltő szélben. Észak-Európa a ma semleges Svédország nagyhatalmi parancsszavát rettegi. A veszekedő olasz államocskák egymást irtják. A mai Egyesült Államok akkor még csak néhány kisebb gyarmat az amerikai kontinens keskeny keleti partján, Londontól függően. Ma inkább London figyel reájuk. S itthon is: az ország közepén benn ül a török, Erdélyt a

háttérből ő rángatja, a királyi Magyarországon a német az úr, s a két pogány közt szárad és fonnyad a magyar nép törzse ... Így volt 1642-ben. Látod, ezalatt a 300 év alatt nagyhatalmak tönkrementek, kicsinyek és gyengék óriásokká nőttek, a magyar piarista iskola pedig változatlan odaadással és szeretettel írta iskolái homlokzatára és valósította tanítványai lelkében ősi jelszavát: pietati et scientiis. Nem védtek hadseregek, nem adóztak számára országok. A görög nyelvet érthetően nem túlságosan bíró tótok is így értelmezték a piarista címer betűit: a szegény piaristák krumplit esznek. Thököly protestáns hajdúja meztelenül, elül-hátul egy oldal szalonnát akasztva a nyakukba (a miseruhát gúnyolva), hajtották ki őket a városokból. Mégis gyökeret vertek és megmaradtak. A lélek és szellem ritkán szorul fegyverekre, de sokszor beéri krumplival. S áldozatkészségükért cserébe nem egyszer kapták egy-egy város vagy országrész dédelgető szeretetét. Minden piarista iskola elhatározó benyomást gyakorolt környezetének társadalmára, s mindegyik maga is sokban hasonult viszont a talajhoz, melyből életnedveit szívta. Tanult társadalmi osztályaink és a piaristaság szelleme sok kölcsönhatást mutathat fel. Hát vajon nem ünnepelhetünk-e akkor ma is, most is, világremegés idején is, éppen mi, kik sohasem akartuk a „rest nyugatot” felrázni, sohasem akartunk „két világ csodája” lenni, s megelégedtünk a költő dicsőségével: „lettem csak népeimből egy”. Ezért merjük hangos szóval zengen a Jubilate Deo-t.

Europa respicitur

Anno 1942 ... A magyar történelem színes eseményeivel, lelkével foglalkozó könyvekben ismételt találkozhat az a fenti fejezetcímmel: Nézzünk végig Európán. Hisz elsőhajtuk ugyan Tóth Árpáddal az aquincumi kocsmában, hogy „oh más táj van-e még, ahol így tud a rest arany nap haldokolni ...”? Juhász Gyula lába nyomán csak a Tisza-parton tudunk ballagni, s hallgatni, hogy mit sírnak a habok, de ha eljön a fülledt nyár, mi is vele halljuk, hogy „úgy vonnak, úgy üzennek a távol Indiák.” Ady Párizsban szerette a legfájóbban a magyar rónákat, s szellemi értelemben is látni kell az idegen búzátáblát ahhoz, hogy a mi kenyereinket meg tudjuk becsülni. Európa egyetemesei sokszor voltak már hangosak a magyar szótól – az elmúlt évszázadok magyar piarista iskoláit is melegebb tekintettel fogjuk végigsimogatni, ha először bejárjuk Nyugat tájait.

És egy ilyen körutazás ma különösen időszerű. A határainkon innen és túl találkozhat az emberekkel és irányzatokkal, akik és amelyek ki akarják ütni az Egyház kezéből a kultúra fátylóját. Hiába mentette azt át évezredek, történelmi katasztrófák, népvándorlások, országok és birodalmak összeomlásán, hiába került ki hívei és papjai közül a nagy európai alkotók majdnem teljes listája (a rombolók, pl. csak az újkorból: Voltaire, Nietzsche, Marx, Engels, Lenin, mind az ellenségei közül rekrutálódnak!), ma mégis félre akarnák tolni, s örök gondolatai helyébe, a maguk zavaros elmeszüleményeit erőltetni. Jó tudnod, hogy az Egyház volt az emberi történelemben az első, aki anyagi haszonnal, hatalmi előnyökkel nem törődve, önzetlenül, csak a lelket, szellemet szolgálva óvta s ápolta a gondolat, a szellemi élet, az iskolázás lángját minden fokon, mindenütt és mindenkor. S ennek a lángnak ma sincs hatalmasabb és őszintébb védője. Ennek a rendszernek minden oldalát szinte át sem lehet tekinteni. Óvodáktól és elemi iskoláktól, középiskolákon át fel az egyetemekig, szakiskolákon, nyomdákon, tudományos- és kutatóintézeteken, műtermeken, múzeumokon végig, fiúk és lányok, nők és férfiak minden szellemi igényét számontartja. Ebben az óriási rendszerben talán kicsinek látszik, de önmagában egy egész ország tanügyi hálózatával is felér a piaristák munkája.

A világ piaristáiról az utolsó összesítés 1931-ben készült. Akkor két világrészben voltak otthonosak: Európában és Dél-Amerikában. Az európai országok közül Spanyolországban 76 rendházban másfélezer szerzetes 30.000 ifjút nevelt. Olaszország 30 rendházában több mint 200 szerzetes 6000 ifjút. A harmadik hely Magyarországon, akkor 11, ma már 15 rendházzal,

több mint 300 szerzetessel, s több mint 6000 diákkal. Az osztrák és lengyel rendtartományt azóta elsodorta az idők szele, a cseh-szlovákból csak egyszerűen tót lett, s a román rendtartomány az egyetlen temesvári rendházra olvadt le, miután többi háza visszatértek a Magyar Szent Korona testéhez. A Kuba szigetén, Argentínában és Chilében működő 15 rendház s azok növendékei szervezetileg Spanyolországhoz tartoznak, tehát ezek adatai a fenti spanyol adatokban már szerepelnek.

Ezek a szűken markolt számok. A számok azonban nem beszélnek a lényegről, a lélekről. Szokták emlegetni: mily kevés a szent piaristák közt! Másutt pedig mennyi! Pedig a viszonylag kis létszámú rend az alapító Szentén és Pirotti Pompiliuson kívül csak a XVIII. század közepéig még 33 olyan rendtagot tart nyilván, akiknek a szenttéavatási pörét meg lehetne indítani, de – erre a mindennap forró munkájában nem jut idő, erő, gond, vannak ennél fontosabb kérdések is – mondjuk – és erre nem kerül sor. A munkánk nem állít a lelkipásztorkodás terére. Mi ott kevésbé vagyunk járatosak. S mégis 32 piaristát emelt már a Szentszék a lelkipásztorkodás vezéri polcára, a püspöki székbe. Több mint 200 olyan piaristát emlegetnek, akiknek munkásságát az egyes tudományágak nemzetközi viszonylatban is ismerik. Theológiától irodalomig, neveléstől történelemig vagy jogig minden humanista tudományág művelőre talált köztük, de nemcsak ezek, hanem mióta Kalazancius volt az az első modern nevelő, aki a természettudományokat szükségesnek tartotta a neveléshez, mióta Galileinek piarista titkárja volt, a természettudomány minden ágában találsz piarista művelőkre. S ezek mellett még hány olyan van, aki ha nemzetközi viszonylatban talán kevésbé jut szóhoz, de egy-egy ország vagy város társadalmának komoly értékeket tudott juttatni.

A rend budapesti tanárképző intézetének falán egymás mellé sorakoznak a nagyvilágban szétszórt piarista intézetek fényképei. Sötét északtáji épületek váltakoznak a Földközi-tenger mellékének napos, loggiás, parkos épületeivel; szegény kis hegyvidéki városkák ütött-kopott, nyomott iskolái amerikai luxus épületekkel. De mind piarista! Mindben annak a Szent Öregnek a szelleme él, mindben a lélekért dolgoznak, mindben a szellemet ápolják, mindben a betűt tisztelik, mindben új és új nemzedékeket faragnak igazi emberekké!

Anno 1642 mindennek még csak a gyökerei vannak meg. Négy évvel későbből 1646-ról van egy általános rendi összeírás. Ez akkor még mindössze 37 házról, s bennük 500 piaristáról tud. Az olasz tartományokon kívül csak német, lengyel területen van még néhány házuk, s a német házak névsora végén szerénykedik az első magyar földön született ház: Podolin. Minden igénytelenségében is feledhetetlen: itt töltött egy éjszakát a Nagyságos Fejedelem, s innen segítették menekülését a piaristák tovább, Lengyelország felé. A podolini gyökérverésről még magának Kalazanciusnak a kezébe futottak be a jelentések: hogyan szaporodnak a tanítványok, hogyan jönnek a fiúk után az apák, a luteránusok és baptisták, kik lenézték az új szerzeteseket, mikor tanításukra és térítésükre jöttek, akik most fiaiktól hallják dicsérni őket, s lassan ott kezdik keresni az Istent is, hol gyermekeik imádkoznak.

A magyar ág tehát a piaristaság legősibb hajtásaihoz tartozik. Még Kalazancius oltotta be az egyetemes piarista törzsbe, még az ő szeme merengett el a magyar tájak térképén, keresve a rend hivatását az ősi Ister mentén. S végigéltük így az egyetemes piaristaság minden örömnépét és minden nagypéntekjét. Végig az ellenfelek megszüntetési kísérleteit, mikor is 1656-ban alig 200-ra apad le a piaristák száma. Majd a dicsőséges feltámadást, a XVIII. századi szinte futótűzszerű terjeszkedést, mikor a magyar földet is, Európa más vidékeit is szinte előntik a piarista iskolák. S ha a XVIII. század végének s a XIX. századnak kedvezőtlen politikai fejlődése magyar iskoláink számának nem is árt, megdöbbenve nézzük, hogyan válnak égett tarlóvá országrészek, hogyan tűnnek el szomszédunkban egész rendtartományok. II. József rendszere szellemileg és anyagilag kilúgozza, tönkreteszi a német föld piaristáit. Lengyelország felosztása után a hatalmas lengyel rendtartományt a görög-

keleti orosz uralom züllesztzi szét, ugyanők törlik le a piarista térképről a XIX. század első felében a lengyellel majdnem vetekedő litván rendtartományt, a napóleoni háborúk pedig elsöprik a rajnai-svájci rendtartományt, s alaposan meggyengítik az olaszokat is. Ha tudjuk azt, hogy 1784-ben 218 rendházunk volt az egész világon és 1931-ben 140, akkor látjuk, hogy ezek a viharok milyen pusztítást végeztek. De hát Kalazancius harcolni küldte a fiait a lélekért, s minden harcban kap is az ember sebeket, nemcsak ad. Micsoda életerő ömlött azon az 1617. évi Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén, mikor az első piaristák tették le szerzetesi fogadalmukat, a rend testébe, hogy ilyen sebek után még ma is egy viruló világszervezetet tud mozgatni. Talán mégsem égnek hiába Kalazancius sírja felett a rendtartományok örökmécsei, köztük az is, melynek felírása téged is idéz, rólad is megemlékezik: ardeo pro Provincia Hungarica ...

Quicumque susceperit... (Sík Sándor beszéde)

Quicumque susceperit unum parvulum in nomine meo, me suscipit. Az Üdvözítő mondása. Aki befogad egyet a kisdedek közül, engem fogad be. Megigézte és megbabonázta ez a mondás Kalazanciusot, s rajta keresztül az egész piaristaságot. A piaristának egész gondolatvilágát, látókörét a gyerek, a diák tölti be, azon keresztül nézi a világot, a körül forog az élete. Ez szabja meg gondolkozásmódját, ez teszi olyanná, amilyen, ez teszi piaristává.

Talán fel is merült benned az előzők nyomán a gondolat: van-e ennek a nagy szervezetnek külön egyénisége? Másoktól megkülönböztethető, jellegzetes egyéniség-e a piarista? S ha van piarista lélek, ha van egy láthatatlan szív, mely hasonló ütemben dobog Kuba szigetén és Szegeden, milyen az? Milyenek a piaristák és milyeneknek akarnak nevelni benneteket, vagyis milyen a piarista eszmény?

A jubileumi ünnepség háromnapos ájtatosságán hallottál erről. A költő és egyetemi tanár piarista, **Sík Sándor** beszélt róla. Csendítsük meg mégegyszer a hangját!¹

A magyar piarista rendnek és a magyar piarista iskolának nagy ünnepe van. Nagy ünnep, amely magunkbatérésre, lelkiismeretvizsgálatra, erősfogadásra és új buzdulásra int bennünket. Arra készítet, hogy a Rend küldetését, eszményét állítsuk magunk elé, és hozzámérjük magunkat. A magyar piarista rend 300 éves. 1642: az első magyarországi piarista iskolának, a podolininak alapítási éve. Gyors egymásutánban követte a többi: Privigye, Pozsonyszentgyörgy, – a Rákóczi-szabadságharc évei alatt Nyitra, Veszprém, – a béke helyreállta után hamarosan a többi: Vác, Kecskemét, Pest, Debrecen; 1719-ben hívják meg a piaristákat Szegedre; és két évvel utóbb megnyílik az első szegedi kollégium. 300 esztendő története nagy idő. A XVIII. század az első nagy piarista korszak; akkor az ország katolikus közoktatása legnagyobbbrészt a Rend kezén van. A XIX. század második fele a másik virágzó kor: 24 gimnáziummal. És ma, a nagy nemzeti megpróbáltatások után, amelyek a rendnek is megpróbáltatásai és megcsonkításai voltak, újra 14 iskolában tanítja a Rend a magyar ifjúságot. Nagy idő, nagy emlék nagy önmagunkbanézést, lelkiismeretvizsgálatot sürget. Nem azért nézünk vissza a múltba, hogy gögre, büszkeségre gyulladjunk. Nem azért, hogy meglegedetten mondjuk el: mik voltunk! Hanem hogy vizsgáljuk: mik akartunk lenni? – minek kellett volna lennünk, ha igazán magunk akartunk lenni? – mik voltunk akkor, mikor a legkülönbeknek bizonyultunk? – mi az, ami kötelez bennünket jelenben és a jövőben ez után a nagy múlt után?

¹ A fejezet következő részét Sík Sándor mondotta el a szegedi Fogadalmi templomban, a piaristák jubileumi triduum alkalmával, 1943. március hó 24-én.

Az Úristennek a gondolata egyesekkel és intézményekkel szemben a sokféleségnek és az egyéniségnek a gondolata. Aminthogy (mint a hozzáértők mondják) nincsen két egyforma falevél, és nincsen két egyforma bárány – az Isten az embertől is azt kívánja, hogy mindenki a maga módja szerint dicsérje őt: azt a gondolatot valósítsa meg, mely Istent az ő teremtésére indította.

Kérdezem: mi az a gondolat, melyet a piarista rendnek kell megvalósítania? Mi a piarista rend eszménye? Mire tanít a múlt, tehát mire hív fel a jövő?

Meghamisítanám a kalazanciusi hagyományt, és ellene mondanék a háromszázéves magyar tradíciónak, ha nem a szent Alapító szavaival kezdeném: *Omnia ad maius pietatis incrementum: mindent az Istenből élő bensőséges lélek térfoglalására!* Az istenfélelem, a vallásos bensőség, az „egy szükséges” szelleme volt mindig első vezérlő ideálunk. Ez az első mozgatója minden intézménynek, mely a krisztusi egyház csodálatos törzséről sarjadt. Ebben egyik vagyunk valamennyien, ez tehát nem külön jellege a mi szellemünknek. Mi hát az, ami a miénk?

Kínálkoznék, hogy azzal kezdjem, amit a *tanítórend* gondolata fejez ki. Azt jelenti ez a szó, hogy itt emberek egész egyéniségüket az ifjúságnak, a tanításnak, a nevelésnek szentelik, az iskolának és az ifjúságnak élnek. Ezt talán volna némi okom piarista eszményként állítani elének, hiszen mi vagyunk az egyetlen rend ebben az országban, amely csak a nevelésnek él, és semmi másnak. Van valami elgondolkoztató egy tudós magyar piaristának, Csaplár Benedeknek a mondatában, aki egy más rend tanítványa volt; amikor Rendünkbe lépett, és megkérdezték tőle, miért éppen piarista lett, azt felelte: Mert szebb dolognak érzem, hogy fogadalom erejénél fogva tanítsak, mint királyi rendelet alapján; ezzel utalva arra, hogy a többi magyar tanítórend eredetileg nem volt tanítórend, hanem amikor I. Ferenc király visszaállította őket, akkor lettek királyi akaratból tanítórendekké.

Mégsem merném ebben sem sajátos jellegünket keresni. A tapasztalat megtanított bennünket arra, hogy a magyar tanítórendek közt ebben a tekintetben nincs különbség: mindnyájan az iskolának élnek, és mindnyájan egyforma odaadással. Ez sem igazán piarista külön-szellem.

Hát mit mondhatunk annak? Amikor keresem a legegyszerűbb, legvégső, de legjellemzőbb vonásokat, felhangzik a lelkemben egy frázis, egy mondás, ami benne van a köztudatban is, amit a közajak alkalmaz ránk, emlegetvén a *hazafias piarista rendet*. Ám amint nem mertem egyenesen piarista-jellemzőnek mondani az előbbi két nagy dolgot, az első pillanatra ezt sem merném. Az ilyen közhelyekben mindig sok az egyoldalúság és a túlzás; és ki merné kétségbevonni a többi magyar szerzetesrendnek a hazafiságát? Mégis úgy érzem, itt megállhatunk, itt valami olyannal állunk szemben, ami kifejezetten, egy árnyalattal talán másképp és egyénibben piarista jellegű, mint más.

Akkor ébredtem rá erre, amikor hosszabb időt töltvén Olaszországban, az olasz piaristák közt, meglepetve vettem észre, hogy Olaszországban ugyanaz a jelzője a piaristáknak. Ott is, a többi rendeknél különlegesebben hazafiasnak érzik a piaristákat. És amikor ebből a szempontból néztem végig a magyar piarista rendnek a történetét, lassan megvilágosodott előttem: Van valami jelképes értelme annak a történelmi apróságnak, hogy a piaristáknak – a lengyel zálogos földön Magyarországra telepedett piaristáknak – a magyar lélekkel való első érintkezésénél a nagy Rákóczi alakja tűnik fel, aki az üldözés elől a podolini piaristáknál talált védelmet. Nem lehet belső törvényszerűség nélkül, hogy a XVIII. században, a magyar szellemnek ebben az egyik legnehezebb korszakában, amikor annyi nagyszerű ébresztője van a magyar életnek, annyi apostola a magyar nyelvnek, irodalomnak, oktatásnak: a leglelkesebbek, akiknek a szavát a legtöbben hallják és olvassák – a Dugonicsok és társaik – annyian kerülnek ki a piaristák közül. Nem véletlen, hogy a 48-as szabadságharcnak és a magyar papságnak ölelkezése, egymásra-találása a branyiszközi hősből, egy piarista alakjában szimbolizálódik a köztudat előtt. És csakugyan! Hogyha végignézzük rendünk történetét,

látjuk, hogy éppen abban a két korszakban, amikor a legkevésbé volt nyugodt a magyar élet, amikor legkevésbé volt könnyű magyarnak lenni, mikor szembe kellett szállni az uralkodó szellemmel és az uralkodó hatalommal, akkor a piaristák mindenki másnál erősebben, ha nem is mutatósan, nem is tüntetően, de annál eredményesebben tudtak síkraszállni azokért az egyszerű, csendes és szolid, de annál élőbb és döntőbb magyar értékekért, amelyeket az iskola s tudomány hordoz és biztosít a jövő számára. Ebben a szomorú korban jelennek meg a Dugonicsok és Horányiak. „A nyomorúságok alatt elégségesen nyögő édes hazánk iránt való böcsületes és tartozó szeretet” hozza őket. „Prohevimur non praemio, sed patrio amore, nem jutalom, hanem a hazaszeretet ösztönöz minket”, írja Horányi. Élik a nemzet szellemi életét, a legjobbakkal együtt. Írók, tudósok, hazafiak az ő bizalmasaik. A Bessenyeiek, Orczy Lőrincsek, Ányosok legbuzgóbb fegyvertársai, bámulói, szellemük terjesztői közülük kerülnek ki. Mária Terézia és II. József német-latin világában magyarul tanítanak, magyar tudományt írnak, magyar színelőadásokat tartanak, magyar tudományos Akadémia tervein töprengenek, és megalapítják a magyar színpadi drámát. 48-ban honvédeknek, tábori papnak állnak, 49-ben bujdosnak, börtönt ülnek, elűzik, zaklatják őket, elveszik kezükről a budai iskolát, kihalásra ítélik a rendet. Az elnyomás korában nem törődnek Organisationsentwurfal, rendeletekkel, zaklatással, dorgálással, büntetéssel: magyar nyelven tanítanak, magyar könyveket használnak, magyar önképzőkört vezetnek, új meg új felterjesztésekben sürgetik az általános magyar tanítást; s végül is győznek: a helytartótanács végre is a piaristák által készített tantervet fogadja el és teszi kötelezővé. Hogy az a nevelés, amit adtak, mennyire magyar szellemű volt, arról felesleges szólni: úgyis benne van a köztudatban. Köztudomású, szinte közhelyszámba megy már, hogy Budapestnek a megmagyarosodásban, milyen nagy része volt a pesti kollégiumnak. És ki ne tudná, mit jelentett a szegedi piarista iskola évtizedeken át a Délvidék megmagyarosítására. Nem, hála Istennek ez sem kizárólagos tulajdonunk, de anélkül, hogy ki akarnánk sajáttítani a hazafiságot, abban, hogy olyan gyorsan, és olyan magától értetődőleg és magától született meg köztünk, nem külső hatásra, nem utánzásból, abban, hogy olyan erővel, olyan szinte dacos, kurucos hangsúlyozással, olyan soha el nem ernyedéssel dolgozott bennünk: mindebben talán szabad valami különösebben jellemző, piarista jellemvonást is látunk. A Boldogságos Szűz, a Magyarok Nagyasszonya ugyanekkor a Kegyes Iskolák Királynéja is: nekünk piaristáknak és piarista diákoknak a lelkében kettős ihlet az áhítatra, és bensőséges kettős önérzet forrása, kettős kötelesség, kettős – magyar és piarista – hivatás ösztönzője.

A másik vonás, amit a piarista szellem jellemzőjének tarthatunk, az egyszerűség. Kalazanti Szent József, az alapító, vagyont, kényelmet, összeköttetéseket, karriert dobott el magától, hogy a szegény gyermekeknek szentelje életét. Az ő szelleme élt tovább a rendben is. Az egyes iskolákon megérzett, hogy a római Szent Dorottya-templom melletti kis, hat-lépés-hosszú, három-lépés-széles, első kegyes iskolából sarjadtak ki. Igénytelen helyiség, egyszerű berendezés, minden fénynek, minden pompának, külsőségnek szinte aggodalmas kerülése jellemzi a magyar kegyes iskolák múltját is. Nem vártak nagy alapítványokat, kényelmet, jólétet: valami szent könnyelműséggel gyakran szinte a biztos éhezés elé is elmentek a régi piaristák, ha hívták őket: *non praemio, sed patrio amore, ad maius pietatis incrementum*. Szegeden, amikor ideérkeztek, a Szent Demeter templomot kapták meg, azt a templomot, mely jóformán romokban hevert, s amelyet a katonai parancsnokság már végképp lebontásra szánt. Kaptak egy házat, melyről az első igazgató azt írja, hogy „békák között rothadunk benne.” Egy házat ott a Szent Demeter templom oldalában – öregek még emlékeznek rá, – amelyet nyilván nem véletlenül nevezett el a közszej hatrongyosnak; a tetejét elvitte a szél, s két évtizedig tartott, míg kijavították. Így éltek jóformán mindenütt. A pesti kollégium első tagjai kettesével húzták meg magukat szegényes szobácskájukban, évtizedeken át évi 600, utóbb sokáig évi 350 forintból tartották fenn magukat négyen, majd öten, és a rendházat és az iskolát. Közel 30 évig laktak bedeszkázott ablakok mögött,

vakolatlan, düledező falak közt, melyeket minden kis szél megroncsolt. Sokáig gyakori vendégük maradt a nélkülözés, és nem egyszer álltak az előtt, hogy már-már be kell zárniok az iskolát, mert nincs miből fenntartani. Holott a város tanácsa hiteles feljegyzések szerint többet költött a trombitásokra, mint az iskolára. De azért az 1739. évi nagy pestis idején helyükön maradtak. A házfőnököt elragadja a halálvész, de a többiek nem szűnnek meg folytatni a nagy kötelességet: ellátni, vigasztalni a szenvedőket és a haldoklókat. Mint ahogy Szegeden is résztvettek a város minden ügyében-bajában; pl. 1739–40-ben, a nagy pestis idején az a Hanga Zakariás – akiről annyi érdekes anekdota maradt fenn, mint korának leghíresebb rögtönző költőjéről – háromszor kapta meg a betegséget hősies betegápolása közben. Ez az egyszerűség, ez az igénytelenség dolgozott bennük nemcsak az életmódban, hanem az ifjúsággal szemben, tanításukban, életükben is. Ez az egyszerűség, ez az igénytelenség, ez a magyaros szokimondás, ez az emberi, ez az embertől emberhez való viselkedés, ez szerettette meg őket – talán első sorban ez – éppen a magyar emberrel, akinek olyan lelkéből való az egyszerűség és egyenesség. A szegediek előtt, öreg szegediek előtt, nem szükséges példákra hivatkozni! A Magyar Gáboroktól, akiket talán éppen azért szerettek itt elsősorban, mert olyan nagyon az idevaló ember nyelvén beszéltek Tóth Jánosig (akiről fel van jegyezve, hogy a tanyai iskolák felszerelését a saját szobájában fűrésszel-kalapáccsal javíttatta, hogy legyen a kis tanyai gyerekeknek, ami különben nem lehetne) és Bontó József, akit magam láttam, mikor a szobájában a saját kezével foltozta egy kis elsős diák nadrágját, – ő, a szegediek ismerik ezeket a típusokat! Ők tudják milyen a piarista egyszerűség, és igénytelenség! Hogy mit jelent ez az iskolában és a nevelésben, arra hadd elevenítsem fel egy emlékemet. Pesti iskolánk, minthogy a város közepén épült és sokáig egyetlen középiskolája volt Budapestnek, hagyományyszerűen fogadta magába a legjobb pesti családok gyermekeit. Egyszer, pesti tanár koromban, találkoztam egy édesapával, akit régebről ismertem, és az elmondta nekem, miért adta fiát a piaristákhoz, és mit tapasztalt náluk. „Megvallom – mondta – azért adtam oda a fiamat, mert azt mondták nekem, hogy ez a legelőkelőbb iskola Pesten, ide járnak a legjobb családok gyermekei. És most, amikor fiam végigjárta a nyolc évet, meglepetve látom, hogy ez az iskola minden inkább volt, csak nem «úri» iskola. Itt egyformán bánnak mindenkivel, itt nem számít az, hogy milyen társadalmi osztályból való a diák, az számít, hogy micsoda és milyen ember; meghajtom a fejemet – tette hozzá – ez előtt az egyszerű emberi szellem előtt.”

És hozzátartozik a piarista szellemhez valami feltűnő rugalmasság: a korszerű követelményeknek, a nemzet, a társadalom, a tudomány új igényeinek gyors és természetes megérzése. Ez is adva van már a szent Alapító egyéniségében. Kalazanti Szent József már akkor vonzódik a gyakorlati tudományokhoz, barátság fűzi Galileihez, hozzá küldi kispapjait, és Galileinek utóda pisai tanszékén a piaristák közül kerül ki. Ez a szellem nem halt ki a rendből máig sem. A kereszténység egyetemes és végtelenül gazdag, mint maga az élet. Vannak szervei minden árnyalatra. Vannak intézményei, melyek elsősorban a kipróbált, régi nagy értékek féltő óvásában találják hivatásukat, új eszményeket csak lassan, óvatosan fogadnak be. Mások ismét, amellet, hogy épp oly szilárdan megállnak „az alapon, mely vettetett,” a kereszténység nagy értékeinek időtől független, örök alapjain, mégis elsősorban fürgeségükkel, alkalmazkodó képességükkel tesznek szolgálatot: Megmutatják a kereszténység örök ifjúságát, minden komoly igényre feleletet tudó termékenységét, semmi emberitől nem idegen egyetemességét, nemes és mély katolicizmusát. Mindkét iránynak megvan a jogosultsága, emberiségnek és egyháznak szükséges mind a kettő. A piarista-rend az Egyház frissebb, mozgékonyabb szervei közé tartozik. Ezt igazolja a magyar rend története, ezt pl. a pesti kollégiumé is. A XVIII. században, a szabad tanítás korában, a reál-tárgyakra vetnek nagyobb súlyt, és a hazai nyelvet tanítják erősebben, mint mások. Newton, Leibniz gondolatai a pesti Galamb utcai ház ebédlőjében szólnak meg először magyarul, a filozófiai kurzusokon. Magyarországon az első léggömböt, ezt a „szárny nélküli repülő

golyóbist" – mint az egykorú újság írja – Szegeden bocsájtja fel Szablik István 1785-ben, és ugyancsak ő készíti el az első magyar földgömböt is, megmutatván, hogy „valami francia és más idegen nemzetek közt lehetséges, a magyarok között sem lehetetlen az.” A magyar reáliskola első tervei és kísérletei a pesti rendházból indultak ki a múlt század harmincas és ötvenes éveiben. Az ötvenes évek magyar tanterve itt születik meg. A nemzeti életnek és az európai szellemi fejlődésnek nincsen olyan áramlata, amely komoly megértésre, lelkes visszhangra, buzgó harcosokra ne lelt volna ebben a rendben.

Ugyanennek a szellemnek ki ne érezné leheletét a piarista iskolában századunkban is? Cserkészettől az első kereskedelmi középiskoláig, a tanyai oktatás szervezésétől egészen a szegedi talpasmunkáig, hány nagy nevelői gondolat született meg itt nálunk, vagy szökött sudárba először a mi házunk táján, amely a jövőbe mutat, amely az Anyaszentegyház szent földjén gazdag és termékeny életrevalóságra utal.

Hazafiság, igénytelenség és egyszerűség, szent rugalmasság és frissesség – de vajon nem csupa profán tulajdonság-e ez? Kell ahhoz szerzeteseknek lennünk, egyházi testület tagjainak lennünk, hogy ilyenekkel tündököljünk? Nem inkább jámborságnak, vallásosságnak, a lélek Istenhez emelkedésének szolgája a szerzetesrend?

Nincs annak emberismerete, aki ezt a kérdést felteszi! Nem akármilyen hazafiságról van itt szó, nem akármilyen egyenességről és egyszerűségről, nem akármilyen rugalmasságról! Kétféle hazafiság van, és kétféle egyszerűség és kétféle haladás is. Másképpen lesz az magyar, másképpen szolgálja a magyar hazát és a magyar jövőt, aki Istenből él, és Isten gondolatát tiszteli nemzetében, és abban látja a magyar jövőt, hogy Istenhez vezessék a magyarságot. Másképpen tűri a viszontagságokat, aki ebben csak a véletlen kezét látja, vagy a végzet ostorát viseli, – és aki Krisztust akarja követni a keresztútján, és Istenben hívén, bízván, az Ő kezéből fogadja a megpróbáltatásokat, és arra használja, hogy a lelke fejlődhessen és lelket fejleszthessen. Másképpen egyszerű az az ember, aki lelki fejletlenségéből az, – és aki azért szókimondó és egyszerű, azért kerüli a kerülő utakat, mert az Evangéliumból tanulta meg, hogy „legyen a ti beszédetek: igen, igen – nem, nem.”

És kérdezzük: mire van szüksége a mai világnak: nem erre a Krisztusból való hazafiságra-e, erre az evangéliumi egyszerűsége, erre a kereszténység Gondviselés-hitéből fakadó történelmi szívósságra? És talán legelső sorban erre a hallgatag, nem sokat okoskodó, nem sokat fitogtató, de annál több erőt kisugárzó vallásosságra? A fiatal magyar írók egyik legtehetségesebbje – aki piarista tanítvány volt, de nem katolikus – amikor elvégezte az iskolát, egyszer csak azzal állt legkedvesebb tanára elé, hogy katolizálni akar. Amikor az illető tanár megkérdezte tőle: mi indított erre, hogy ezt tedd, hisz én erre soha fel nem szólítottalak, nem próbáltalak megnyerni? A fiatalt író azt felelte; „Talán éppen azért! – Van egy némaság, mely ékesszólóbb a beszédnél. Engem nem az indított, amit a tanár úr erről mondott, hanem minden, amit mindenről mondott. Nem az, amit nekem mondott, hanem, ami kisugárzott az egyéniségéből; nem a szava, hanem a lelke. Mindennél meggyőzőbb volt ez számomra; ebben éreztem meg az Egyház lelkét, és utána akarok menni.”

Azt hiszem ez a mondat, ez a példa talán mindennél jobban mutatja, hogy mit érzünk mi piarista szellemnek, és mi az, amin ma buzdulni akarunk – Isten mentsen, hogy büszkeségre, elbizakodásra, hanem még önzetlenebb hazafiságra, még nagyobb egyszerűsége, még lendületesebb életelevenségre, új lelkesedésre és új odaadásra.

Egy hittanártól hallottam nemrég egy kedves, tréfás jelenetet az iskolai életéből. Egy kis elemi osztályról volt szó, ahol első gyónásra készítette elő a gyerekeket. A következő hittanórán az egyik fiú jelentkezett és föladta a pajtását: „A Pista most mondta meg nekem, hogy elfelejtette a bánatot a gyónás előtt.” Erre Pista kétségbeesetten feláll, és azt mondja: „Igen tisztelendő úr, de az erősfogadást kétszer mondtam el!” – Nekünk piaristáknak talán nincs okunk – hisszük Istenbe vetett bizalommal és szent alázattal – bűnbánatra a Rend nagy dolgaiban; kicsi, egyéni dolgokban kiki elintézi ezt szíve alázatosságában az Úristennel. De

az erősfogadást a jövőre, ennek a szent eszménynek a szolgálatára, kétszer mondjuk el, piaristák is, piarista diákok is, akik ma a jövőbe nézünk, az új piarista 300 év elé! A háromszázados ünnep erre a kettős erősfogadásra indítson bennünket: Látjuk a szent eszményt, lelkesedünk érte, odaadjuk magunkat érte, cselekedni akarunk érte, hogy minél diadalmasabban megvalósuljon édes hazánk javára, ad maius pietatis incrementum.

Si parva licet componere magnis...

Ez a vergiliusi sor jár az eszemben, mikor az előző fejezet ide vonatkozó részei után még külön is fel akarom hívni figyelmedet a piaristaságnak a magyarsággal való kapcsolataira. Az Uralt a Kárpátokkal hídként összekötő, országépítő, ezeréves európai múlttal rendelkező magyarság mellett a magyar piaristaságnak hozzánk bármily közel álló története mégiscsak részlet. De: si parva licet componere magnis, ha ebben a részletben mégis az egész tükrözik, akkor talán mégis érdemes megállnunk egy pillanatra a piaristaság és magyarság kapcsolatainál.

Ezek a kapcsolatok elsősorban történetiek. A török alól való felszabadulás, s ezzel az újkori, egységes, modern magyarság csírái egyidőben ütköznek a magyar piaristaságéival. A felszabadító seregek nyomán húzódnak a piaristák a kis felvidéki városokból az Alföld, Dunántúl és Erdély magyar jellegű gócpontjaiba. A XVIII. század a legnagyobb magyar építő század. A török után a nemzet, úgy látszik, helyre akarja hozni a másfél százados rombolást, s magán- és középületek, templomok, iskolák százait állítja fel. Ez a kor a piaristáknak is az építő kora. Talán száraz felsorolás az egyes rendházak alapításának feltüntetése, de annyira jellemző, hogy mégis ide kívánczok. A XVIII. századi alapítások a következők: Nyitra (1701), Veszprém (1711), Kecskemét (1714), Vác (1714), Beszterce (1717), Pest (1717), Debrecen (1719), Korpona (1720), Szeged (1720), Nagykároly (1725), Tokaj (=Sátoraljaújhely 1727), Rózsahegy (1729), Máramarosziget (1730), Krajova (1734), Kiszteben (1739), Magyaróvár (1739), Medgyes (1741), Szentanna (=Temesvár, 1750), Szempc (1763), Tata (1765), Nagykanizsa (1765), Kalocsa (1765), Trencsén (1776), Kolozsvár (1776), Selmecbánya (1776), Kőszeg (1776). Ezek közül egy-kettő az idők folyamán elsorvadt ugyan, de a túlnyomó rész mély gyökeret vert. Az előző fejezet néhány szóval arra is rámutatott, hogy a nemzeti szellem ébredésének és a reformkornak izzó magyarságába a piaristaság is szőtt néhány színt, s nem éppen a leghalványabbakat. A szabadságharcra vonatkozólag ismét bőven lehetne adatokat idézni. S különösen például Szegeden, ahol az akkori diákok jelentős része állt be honvédnek (akkor általában idősebbek voltak a diákok). Eleve is biztos, hogy Bécs nem az egyetlen sokat emlegetett branyiszközi hős, Erdősi Imre miatt szerette volna növendékek felvételének eltiltásával az egész rendet kihalatni. Ezért is kellett a XVIII. században szerzett intézetek egy részét feladni. A Bach-korszak erőszakos németesítésének idején ismét a piaristák vezetnek dacos magyarságukkal. A Szegedről kikerült Horváth Cyrill, pesti igazgató (az ő nevét viseli a mi önképzőkörünk) nemcsak hogy a német nyelv bevezetésének szegül ellene, de piarista munkatársaival szervezeten teremt új magyar tankönyveket, s szorítja ki a németeket. A betiltott önképzőkört is meri titokban tovább vezetni. A századvég napfényes kora a rendnek is színvonalas, nyugodt életet jelent: például szellemiek terén hat piarista egyetemi tanár és tizenkét akadémiai tag dolgozik akkor egyszerre magyar és piarista hivatásban. S végül napjainkban szinte a szemünk előtt folyt le, hogy Trianon hogyan vágott le a magyarság testével együtt a rend testéből is 14 intézetet, s a területvisszatérések révén hogyan került vissza három intézet, s született meg a török utáni időket idézve szegényen, de friss lelkülettel: Szabadka.

Azután a magyarság és piaristaság kapcsolatai személyiek is. A magyar szellem fejlődésének nem egy mellőzhetetlen láncszeme piarista volt. Gondolj a már emlegetett

Dugonicsra, Révai Miklóstra, Bajtay erdélyi püspökre, II. József nevelőjére, azután ... de nem akarok unalmas felsorolást iktatni ide, s csak a Piarista diák kis kalauzára utallak, amely oldalakon keresztül sorolja fel a nemzeti életben is fontos szerepet vitt piaristák adatait. Nem érdektelen a vallásos érzés elmélyülése idején emlegetni, hogy piarista alapította az Oltáregyletet, piarista volt a Katolikus körök atyja, vagy a szociális igazságért s a társadalmi egyensúlyért való harc korában azt, hogy piarista teremtette meg a Katolikus Legényegyletet. Mikor a múlt század második felében az állam is kezd középiskolákat alapítani, s megkezdődik az állami tanárok képzését, a tanárvizsgáló bizottság első elnökének is piaristát kér fel, a rend akkori főnökét, Purgstaller Józsefet. S ezt a felsorolást még sokáig lehetne folytatni. S ennél még sokkal fontosabbak azok a szellemi kapcsok, melyek diákjaink révén fonódtak a magyarság és piaristaság közt. A piarista nevelés komolysága és nevelése révén mindig híres volt, s mindenkiből igyekezett a lehető legtöbbet kihozni, de tagadhatatlan, hogy éppen ezért tehetségesnek ígérkező gyerekeket szüleik szándékkal is iparkodtak piarista iskolába juttatni. Itt most megint nem akarom nemzeti nagyjaink hosszú felsorolását adni, hanem a Piarista diák kis kalauzának megfelelő lapjaira hívom fel a figyelmedet. Csak összefoglalólag említem, hogy magának a szegedi intézetnek van 2 bíboros 4 püspök, 4 miniszter tanítványa, köztük a szomszédos állami intézet névadója: Klauzál Gábor. A másik szegedi állami intézet is piarista diákról kapta nevét: Baross Gábor Léván járt hozzánk. A magyar irodalomból ismert Kármán Mór, Katona József, Juhász Gyula, Tömörkény István is szegedi diákok voltak. Azután az alkotó szegedi polgármesterek hosszú sora Lázár Györggyel és Somogyi Szilveszterrel. A Somogyi-könyvtár adományozó hasonnevű kanonok is piarista diák volt, csak Pesten. Szegeden járt Klapka György, a 48-as tábornok is. S ha az összes magyar piarista iskolákat nézzük, páratlanul előkelő névsoron sorjázhatunk végig. Az egyháznagyok hosszú sorát Prohászka Ottokár nyitja meg, az államférfiak közt olyan neveket találunk, mint Széchenyi, Kossuth, Deák, a két Andrássy, gr. Teleki Pál. Vagy azt az adatot hallottad-e már, hogy a közel 40 magyar miniszterelnök közül 25 volt piarista diák! Simonyi József, a híres huszáróbest, Nagy-Sándor József és Török Ignác aradi vértanúk több más szabadsághőssel együtt szintén a piaristáknál tanulták meg a hazát szeretni. Eötvös Lóránd a fizikus, Lotz Károly, Vastagh György, Zichy Mihály festők, vagy az írók közül Vas Gereben, Szigligeti Ede, Virág Benedek, Versegly Ferenc, Czuczor Gergely, Ányos Pál, Bajza József, Bacsányi János, Reviczky Gyula, Vajda János, s négy költőfejedelm: Vörösmarty, Petőfi, Ady, Madách. S ha kinyitod a kis Kalauzodat, magad is látod, hogy ezek mellett milyen hosszú-hosszú sorban vonulnak fel szellem-testvéreik, kik mind a piarista Alma Mater emlőin nőttek magyarokká, férfiakká.

Végül a piaristaság és magyarság kapcsolatai szellemiek. A rend 1715-ben mint intézmény is megkapta a magyar honosságot (1715: 102. tc.). Ez nem maradt valami jogi külsőség, hanem a piarista és magyar szellem mindenkori kézfogását szimbolizálta. Előljártak a piaristák a XVIII. század és a reformkor küzdelmeiben a magyar ügyért, 48-ban lelkesedtek a magyar szabadságért s utána mentették a magyar szót, lelket, nevelést. A magyar nevelésbe ők hozzák be a XVIII. században a nemzeti tárgyakat és a természettudományokat, az 1861. évben bevezetett új tanrendszer (mely már számolt a nemzeti követelményekkel) lényegileg a piaristák elgondolásait tette kötelezővé országszerte. A ma is érvényes tanterv összeállításánál szintén súlyos szava volt néhány piarista nevelőnek. Modern drámaírásunk gyökere jórészt a piarista iskolák régi magyar nyelvű színjátszása. Ma sokat emlegetik a magyarság kereskedelmi térfoglalásának szükségességét. Ezért a debreceni piarista iskolát néhány éve úgy alakították át, hogy I–IV. osztály gimnázium, az V–VIII.-ból az a) tagozat gimnázium, a b) tagozat kereskedelmi. Máig is egyetlen ilyen iskola az országban. Sőt egyáltalában az első kereskedelmi iskolát Magyarországon a piaristák tartották fenn Szempcen 1763–1776-ig, amikor tűzvész pusztította el ezt az intézményt. Ez az iskola nemzetközi szempontból is jelentős, hisz az első kereskedelmi iskolát 1759-ben alapították

Lisszabonban, a szempei a második volt az egész iskolázás történetében. Csak utána jönnek: Paris (1767), Hamburg (1768), Bécs (1770), Moszkva (1778), Manchester (1783), Berlin (1791), stb. A cserkészlet Magyarországon jórészt piarista szellemben nő nagygyá, vezetőit Sík Sándor könyvein nevelik. Hogy a levante nevelésben a piarista intézetek mennyire példamutatóan járnak elől, illetékesek már többször elismerték. S mikor a magyar középosztály felfrissítése céljából a múlt évben országsszerte megkezdték a szegény, de tehetséges falusi gyerekek taníttatását, a piarista rend volt az első, mely külön ezek számára, az ő szellemükben vezetett, nekik fenntartott konviktust szervezett épp Szegeden, jelentős anyagi áldozattal.

Talán ezek után könnyebb lesz megérteni, hogy a hivatalos címünk: Magyar Kegyestanítórend, tulajdonképpen értelmetlenség, és mégis ragaszkodunk hozzá. Értelmetlenség, mert nincs magyar ferences, vagy szaléziánus és így magyar piarista rend sem. Csak az egész világra kiterjedő ferences, piarista stb. rendeknek vannak magyar rendtartományaik, de ezek nem önálló szerzetesrendek. És mi mégis ragaszkodunk ehhez a címhez, éppen mert kifejezi a piaristaság és magyarság összeforrottságát, s mert ennek a háttéréből előködlenek azok a mély történelmi kapcsolatok, melyek okozzák, hogy a magyar szellem beható újkori történetét a piaristák figyelembevétel nélkül nem lehet megírni. S ez büszkeségünk, bármily kicsinyeknek valljuk is magunkat a magyar szellem fönséges egésze előtt.

Renata aqua et Spiritu Sancto

Ha a Fogadalmi templom főoltáránál ministrálsz, a város képviselői részére fenntartott stallum elején látod ezt az árvízre célzó feliratot, hogy Szeged „újjászületett vízből és Szentlélekből”. Az árvíz után „víz” és „lélek”, anyag és szellem dolgoztak azon, hogy a romhalmazokból, bűzös mocsárból ismét város legyen. A törökkel egy ugyanilyen pusztító ár takarodott vissza Szeged köveiről, s azóta a piaristaság volt itt az a „lélek”, mely Szeged szellemi újjáépítésén és nagyáfejlesztésén dolgozott. Ha meggondoljuk, hogy 1898 előtt állami gimnázium nem is volt a városban, megértjük annak a polgármesternek a szavait, ki a jelenlegi iskolaépület átadásakor azt mondotta: alig van Szegeden művelt ember, ki értelmi világát ne a piaristáknak köszönné.

A magyar história minden részletében még nem derítette fel, de nagy vonásokban már ismerjük azt a tényt, hogy az újkorban az egész délvidéki magyarságnak Szeged volt a forrása, erőtartáléka, végvára és támaszpontja. Tudjuk, hogy a XVII. század végén dél felé még a mi városunk az utolsó magyar hely. Tovább lefelé csak üres pusztaságok nyúltak el. Bécs gondoskodott róla, hogy ezek szűz földjére magyar ne tehesse a lábát, de minden jöttment idegen csavargót szívesen látott. A magyar Szegedre is rátukmált németeket és rácokat, akik az udvar és a katonaság segítségével ideig-óráig a hatalmat legalább részben meg tudták maguknak kaparintani, de még így is már rég elfújta a szél a porukat. Ennek az erőszakkal elidegenített Délvidéknek az ereibe Szeged áradó életereje öntötte bele a magyar vért. Nem az idegenek átgyúrásával, hanem azáltal, hogy az alsóváros házai közül hosszú sorban kikanyargó szekérsorok vitték-vitték a szegedi magyarságot s ékelték bele a Délvidék idegenei közé. Ma is már több mint félszáz olyan faluról tudunk, mely Szegedről települt, népe, nyelve, szokásai, hagyományai mind idekötik. Az augusztusi Havi Boldogasszonybúcsú, azért mozgatott meg mindig olyan óriási tömegeket, mert akkor az elszéledtek jöttek az Édesanya keblére, az ősi „fényös oltár elébe”.

S ahogy Szeged adta ennek a vidéknek a magyar vért, úgy adta a szegedi piarista iskola a magyar lelket. Nem egyedül ugyan, mert ebben a hivatásában osztozott a temesvári és nagybecskereki intézetekkel. Ez a három iskola eresztette szét szellemi hajszálygyökereit Erdély szélétől a Dunántúlig. Közülük azonban legősibb, leghíresebb és legszélesebb

területre támaszkodó a szegedi volt. Az iskola társadalmi hatására vonatkozó részletes kutatások még itt is a jövő historikusának feladatát képezik, de már az intézet 200 éves fennállásának ünnepén állapították meg illetékes tényezők, hogy a bácskai intelligencia túlnyomó része, és éppen annak értékes elemei ezek közül a falak közül indultak neki az életnek. Például 1806 és 1922 közt 38.049 szegedi diák mellett 37.371 vidéki iratkozott be iskolánkba, tehát a vidékiek száma éppen csak hogy el nem érte a szegediekét. Az iskola mai növendékeinek is jelentékeny százaléka vidéki, s ennek mindig örültünk, mert ez kisebb mértékben épp olyan kultúrakisugárzást jelent, mint amilyent az egész város gyakorol a környékére. És ha az intézet nem is „magyarosított”, nem is mázolta át nemzetiszínű ecsettel diákjait, azért mégsem volt közömbös a magyarságra nézve, hogy Bajalich Ádám, Bogdanovics Konstantin, Hopf János, Heitler Mór, Kengelác Emilián, Nikolajevics Lukian, Radivojevics Livius, Stojkovics Arzén, Szubotics János, Zsivkovics Theophan nevű bírók, r. k. kanonokok, gör. kel. püspökök, katonák, egyetemi tanárok stb. a legmagyarabb város levegőjében találkoztak a magyar és európai kultúrával. Ha egyszer megíródik az a történelem, mely a magyar nép története is lesz, annak a Délvidékről szóló részében nagyon előkelő helyet fognak elfoglalni az alsóvárosi parasztok és azok a csizmás, zsinórozott mentés piaristák, akik ütött-kopott épületeik kijavítását mindig azzal az indokolással sürgették a városnál, hogy a nedvesség tönkreteszi a könyveiket. Hogy maguknak se használ, azt nem emlegették.

Mert ahhoz, hogy az alsóváros és a piaristák egymásra találjanak, nem volt és ma sincs szükség „népi” mozgalomra, műparaszt-divatra, népi magyar és urbánus veszekedésekre. Akinek volt alkalmá bepillantani a rendház könyvtárának XVII., XVIII. és XIX. századi anyagába, annak többé nincs kétsége arról, hogy az európai kultúra otthon volt a piaristáknál. És aki hallott néhány szót a fentebb már emlegetett Tóth Keresztelő Jánosról (hogy más hasonló egyéniségeket itt ne említsünk), annak nem lesz újság az, hogy ez a kultúra mindig szervesen bele volt kapcsolva a szegedi magyarság vérkeringésébe. A piaristák a XVIII. században a belvárosi plébániát is vezették. Hogy mit értettek „belváros” alatt, azt mutatja, hogy a szabadkai plébános 1772-ben, azt kérdezi tőlük, hogy Szent-Péter és Horgos pusztákon végeztek-e korábban egyházi funkciókat? Hogyne, – felelik – mert itt is volt a szegedi katonáknak szállásuk, voltak betegek, tehát ellátták őket, hisz más pap nem akadt volna messzi környéken. A tanyai pasztorációt bizony nem ma találták ki, csak akkor még nem volt kisvasút és más, modernebb közlekedési eszköz, hanem kocsin, lóháton kellett az akkori utakon elvinni az Isten igéjét a széles szegedi határ magyarjaihoz.

Ezek közt a tanyajáró piaristák közt a legismertebb Tóth János. Iskolánkban 23 évig tanított, azután egyszerre vette át a városi és tanyai elemi iskolák igazgatói hivatalát (a mai tanfelügyelőnek felel meg), a tanítóképző és az „alreáltanoda” (a mai Baross Gábor gimnázium elődje) igazgatását. Az utóbbtól később megvált, és akkor az első szegedi polgári leányiskola igazgatójának kéri fel. Aranyéremkeresztet kapott, királyi tanácsos lett, de haláláig megmaradt annak, ami ebből a sok hivatalból igazán a szívéhez nőtt: a tanyai magyarok „nagyságos dilektor urának.” Móra Ferenc mondta közvetlenül a világháború után, hogy az újkori Szegednek három nagy jótevője volt: Kállay Albert, aki a várost építette, Kiss Ferenc, aki az erdőket nevelte, és Tóth János, aki a tanyai iskolákat ültette! De mennyit! Két tucatot; négyezer gyerek számára teremtett iskolát, ezt a birodalmat járta, gondozta, ápolta – 33 évig. A 34-ikben ez a birodalom, Szeged tanyavilága jött el őhöz – a sírjához. „Nem tudom, István szent király óta gyászolt-e még valakit a szegedi magyar olyan igazán, mint a nagyságos dilektor urat.” (Móra F.) S mindebből nem csinált politikai, irodalmi vagy nevelésügyi programot, nem akart ennek a révén semmiféle hatalomhoz jutni, vagy valami polcot kiverekedni magának. Kinn gyóntatott, misézett tanyai magyarjainak, adott tanácsokat családi ügyekben, derítette fel az adóívek rejtélyeit. Áldozópapságának 50 éves fordulóján is kinn tartotta a hálaadó-miséjét Lengyelkápólnánál, s városi tisztelői, a polgármesterrel az

élükön oda vonultak ki az üdvözlésére, mert ő nem tudott ünnepelni a tanyaiak nélkül. És mikor a város le akarta festetni, nem akart kötélnek állni. Egy városi közgyűlés alatt titokban rajzoltatták le, és hogy ma a múzeum őrzi képmását, csak annak köszönhető, hogy az öregúr későn vette észre a merényletet, és már hiába barikádózta el zsebkendőjével az arcát.

Pedig nem is volt szegedi, Dunántúlon született. De úgy összenőtt maga személy szerint is Szegeddel, ahogy a magyar piaristaság összeforrt ezzel az ősi magyar, katolikus tiszaparti fészekkel, jóban, rosszban, árvizekben – szegedi és nemzeti „árvizekben” – és az azokból való feltámadásban!

Custos, quid de nocte?

Valahol a Szentírásban hangzik fel ez a sokat idézett kérdés; Hé, ör mi hír az éjszakáról? Hajnalt kutató, jövőt kereső kérdés. Időszerű minden jubileumi ünnepségen. Minden történelmi évfordulón meg kell kérdezni, hogy vajon csak a múlt dicsőség sápadt fényét látjuk-e, vajon tiszteletreméltó, de mégis kissé poros emlékeket nézünk csak, visszhangos múzeumi termék üvegszekrényei között járunk, de ahonnan elköltözött a frissesség, ahol az életnek csak holt ágai poshadnak? Vagy ez a múlt hagyomány is, melyből élet fakad, gyökér, mely virágot hajt, apa, ki fiút és unokát ígér? Az örömpír mely az arcunkon ég, vajon az alkonyrak, vagy a hajnalnak pírja-e? Ne ámítsuk magunkat! 300 év alatt meg lehet maradni friss, harmatos gyermeki léleknek a jövő minden ígéretével, ahogyan megmaradt ilyennek a kereszténység, vagy a magyarság évezredekén át, és el lehet fáradni, petyhüdni, poshadni, revesedni, száradni, zörgő kolonccá, múltak hazajáró lelkévé szikkadni, mint annak idején a hanyatló görög és római világ, vagy Bizánc, vagy a XVIII. század beteg spanyol világbirodalma. S mit ér az alkonyisugár, mely a nap távozását jelzi, az arany, mely koporsón csillog, a krónika, melynek a végén ott a „finis” szó, a történelem, mely nem élőnek a története, a száradt múlt, melyre az ifjú jövődől kíméletlenül rácsapta az ajtót? Ahol a jubileum ezt jelenti, ott ne csapjatok ünnepi zajt, hanem „favete linguis”, haldokló van a háznál!

A magyar piaristaságot azonban nem gyötrik ilyen lázálmok. A jövővel akarja ünnepelni a múltat, azért a jubileumi évben három új bimbóját pattantotta virágzásba, három új intézményének nyitotta ki a kapuit. A szabadkai gimnáziumnak, mely a rend tanító tevékenységének terjedését jelzi; a balatonszárszói diáknyaralónak, mely a fiatalságot, az életet, a jövőt ápolja; s a szegedi konviktusnak, mely a falusi ösztöndíjasok felnevelésével az igazi magyarság életérdekeit akarja áldozatosan szolgálni. És ahol a jubileum nem merül ki önünneplésben, emlékek állításában, hanem ahol úgy ünneplik a múlt századokat, hogy új intézményeket hívnak létbe a következő századoknak, ahol az életerőt nem a múltbanzés fagyöngyei szívják el, hanem az a jövő új hajtásait növeszti, ott nem kell félni a kérdéstől: custos, quid de nocte? – ott nem kell félni a jövőtől.

De ha félni nem is kell, mégis felmerül a kérdés, hogy mik lesznek a jövő problémái, a jövő feladatai. Célunk, a nevelés nem változik. Ebben nincs eltérés. Hogy ez a cél pillanatnyilag mit követel, milyen gyakorlati fordulatokat ír elő, ez nem állapítható meg előre, ezen kár is törni a fejet. De lesz-e módunkban mindenkor megfelelni a pillanat szükségének? Rendelkezünk-e majd azokkal az eszközökkel, melyek a cél kimunkálására szükségesek? És itt két eszközről kell szónak esnie; anyagiakról és szellemiekről.

Anyagiak. A rend fő jövedelmi forrása a birtokaiból ered. A rendi birtok nagysága kb. 25.000 hold a Balaton mellett, ebből 5000 hold a Balaton vize, több mint 10.000 szántó, a többi erdő, legelő, szőlő. Innen s a tandíjból stb. eredő jövedelmet felemészti 10 gimnázium fenntartása (a többi négyet túlnyomórészt más testületek látják el anyagiakkal), templomok, elemi iskolák, plébániák, azután 300 magyar piarista, kb. 30 civil tanár és tanító, valamint uradalmi tisztviselők, gazdatisztek, cselédség ellátása. Mindez ma a jövedelmet teljesen

felemészti. (Azért kell a földreformot úgy csinálni, hogy meg ne feledkezzünk róla, hogy az egyházi vagyion intézmények sorozatát tartja el, s nem az egyéni fényűzés szolgája.) Ha nem tudnád: minden iskola fenntartása súlyos áldozatokat követel, mert a tandíj sohasem elégséges erre. Csak a szegedi intézetre pl. a város, az állam s a rend együttesen kb. évi 60.000 pengőt fizetnek rá. S ebben csak a rendes iskolai üzem költségei vannak benne, nagyobb javítások vagy építkezések nem. Már pedig időnként, ha modernnek akarunk lenni nem is túl ritkán, erre is szükség van. És hogy itt mennyire fogunk tudni helyt állni, az tetőled, titőletek, a jövőndő katolikus magyar társadalomtól függ.

Mert a mai társadalmunknak ilyen téren nem sok dicsekedni valója van. Néhány évszázaddal ezelőtt, az akkori sokkal kisebb vagyionokból tulajdonosaik jótékony és nemzeti intézmények egész sorát hívták életre. Hiszen a piarista gimnáziumok is az Esterházyak, Koháryak, Károlyiak, Batthyányak, azután püspökök és városi tanácsok áldozatkészségéből születtek meg. A mai sokkal nagyobb vagyionok pedig alig tudnak megfelelni gazdáik igényeinek – már ami a mulatozást és az esztelen pazarlást illeti. Bőségesen akadnak milliós vagyionnal rendelkezők, akik kiragasztják ajtajukra a Karitás egy pengős bélyegét, hogy őket most már mindenféle gyűjtéssel hagyják békén, mert ők már „adakoztak”. S szinte név szerint is számon tudjuk tartani azt az egy-kettőt, aki tudja, hogy minél nagyobb a vagyona, annál többel tartozik a társadalomnak, mint pl. a Gamma-gyár szociális gondolkodású igazgatói, a híres Juhász-testvérek. És aki kevesebbet kapott, vagy kap majd az égtől, az kevesebbre van kötelezve. De bizonyos, hogy már most meg kell szoknod a gondolatot, hogy tudj tehetségedhez mérten áldozni önzetlenül nemzeti, társadalmi, vallási célokért, ha másképp nem, egy-egy adománnyal volt iskolád Segítőegyesületének, cserkészcsapatának, Önképzőkörének stb. Itt nagyon sokat tanulhatunk a protestánsoktól, akik sokkal inkább tettel is, és nemcsak szóval együtt éreznek iskoláikkal, intézményeikkel, mint a katolikus társadalom jórésze.

A fejlődés, a jövő szempontjából ennél még sokkal fontosabb társadalmunk szellemi támogatása. Minél többen lesznek, akiket érdekelnek intézményeink, érdekel a piarista munka, akik támogatják, adott esetekben mellé állnak, hivatalos helyeken is ki tudnak állni mellette, egyáltalán, akik átérzik, hogy mindez az övék, s a szerint tudnak cselekedni is, annál biztatóbban fog alakulni a jövőndő. Nem a mienk, hanem a magyar katolikus társadalomé, mert hiszen a mi munkánk azt szolgálja, annak a jövőjét építi. S még egy lépéssel tovább menve: a jó munkához nemcsak széles rétegek érdeklődése kell, hanem kellenek áldozatos munkások is, akik a nap terhét és hevét viselik. S mint az Üdvözítő óta mindig, ma is ugyancsak érvényes a szó: *massis quidem multa, operarii autem pauci*: az aratás sok, de a munkás kevés. Kellenek, nagyon kellenek lelkes, komoly, értékes fiatal emberek, akik maguk is beállnak a munkába, akik nem kényelmet, nyárspolgári életet keresnek, hanem az apostolok és az öskeresztények buzgóságával akarják a szellemet terjeszteni, a gyermekekbe – akik az Úr Jézusnak olyannyira kedvesek voltak – a katolikum és az ősi, komoly magyarság magvait elültetni, palántáit felnevelni. Utódok kellenek, munkatársak kellenek.

Ma Magyarországon sajátos erkölcsi apály van. Társadalmunk állítólag keresztény nemzeti szellemű, így nevel az iskola, a levante. És mégis néhány éve fiatalságunkban megnőtt a korlátlan pénz- és élvezetvágy, s a munkaerkölcs elképesztő hiányával nem áttall tudományos jellegű pályaválasztási tanácsadó intézeteinkhez komoly formában ilyen kérdést intézni: melyik pálya jár a legkisebb munka mellett a legnagyobb fizetéssel? Az őrségváltással kapcsolatban kifejlődőben van egy olyan új réteg is, melynek az anyakönyvi kivonatai mások, a szelleme ugyanaz. S ez a réteg veszedelmesen terjeszkedik az ifjúságunkban is. Itt is alakulnak csoportok és osztályok, melyekben közszellem lesz a tűzön-vízen, embertestvéren keresztül gázoló egyéni, anyagi érvényesülés, ahol nem értik meg a közösség, a magyar nép s az elnyomottak hívó szavát. S míg a munkanélküli, könnyű megélhetés lehetőségei után kutatnak, vezetők nélkül, árván marad a magyar falu, hiába

várják az ifjúságot az orvosi rendelők, katedrák és papnevelők. És ha ennek az anyagias, zsidó szellemnek nem sikerül gátat vetni ifjúságunkban, nem sikerül neki gátat vetned – bármilyen pályára készülsz is – önmagadban, akkor leáldozott a boldogabb, igazabb, magyarabb, emberibb Magyarországnak.

Amikor tehát beszélünk múltról, ünnepeljük a letűnt századokat, ezt csak úgy tehetjük, ha van bátorságunk a jövőbe is nézni. S ez a jövőbenzés azt jelenti, hogy ifjúságunk arra hivatottjai előtt megcsendítjük az iskolai kis harangot, nem azért hogy a padokba, hanem a katedrákra hívjuk őket, hogy ahol most tanulnak, ott évek múltán maguk taníthassák a következő nemzedéket, maguk nevelhessék a magyar jövődőt. De ha hívjuk is őket, mindjárt oda is állunk a kapuba, s minden belépni akarót megállítunk Szent Bernát ősi, önmagához intézett kérdésével: Bernarde, ad quid venisti? Te, aki jönni akarsz, mire akarsz jönni? Munkára, áldozatra, szolgálatra – akkor Isten hozott! Vagy valami különös észficammal nyárspolgári langymeleget, gondtalanságot, nyugalmat keresnél, te aki a munkára gyenge, a küzdelemre gyáva, a szolgálatra üresfejű beképzelt alak vagy? Eredj csak a mesék sültgalambot termő országába, az anyámasszonykatonák tunya, poshadt világába, itt férfiakra van szükség!

Hallod a kiáltást, ha visszhangzik rá a lelked, tudod, mi a dolgod. Custos, quid de nocte? Custos, quid de nocte? – Vajon bíborodik-e a magyar piarista ég alja, s vajon a te lelkedben bíborodik-e az ég alja?

A jubileumi ünnepségek krónikája

Az első elgondolások szerint a 300 éves megtelepedés jubileumi ünnepségei az egész Magyarországon 1942. november 22-én, advent előtti utolsó vasárnap zajlottak volna le. Ez a nap a diákpártfogó Kalazancius ünnepéhez is közel esett volna (november 27.). Ennek a hangulatát már távolabbról készítettük elő. Már a múlt tanév végén megjelentek, ennek a tanévnek az elejére el is fogytak a piarista levélzáró bélyegek. Szeged kb. 10.000 darabot használt fel belőlük. Ifjúságunk, közönségünk és a mi diákmisénkire járó más iskolások közt több ezer szentképet osztottunk ki. Jóbarátainkat városszerte egy szerény emlékekkel leptük meg: vagy Kalazancius életrajzával, vagy jubileumi emléklakettünk egy-egy példányával, vagy pedig a piarista rend reprezentatív jubileumi kiadványával, a *Magyar piaristák a XIX. és XX. században* című hatalmas kötettel. Önképzőkori pályázataink egy része, egy-egy dolgozat-téma is azt a célt szolgálta, hogy ifjúságunk figyelmét ráirányítsa közös ünnepünkre. Itt emlékezünk meg hálás köszönettel arról is, hogy a fenntartó nemes város hatósága már a múlt tanév végén meglepett bennünket a jubileummal kapcsolatban egy, a jelenlegi viszonyok következtében szerény, de szerénységében is kedves ajándékkal, amennyiben az intézet kapuja felett elhelyeztette a város és a rend kőbefaragott címerét, míg a rendház bejárata felett a piarista címer kapott helyet. Így az iskola most már homlokán is viseli ősi származásának jelét, az 1721-es évszámot. Persze a rendkívüli viszonyok miatt nem minden történhetett meg terv szerint. Dísztermünk számára az iskola művésztanára, Dorogi Imre egy hatalmas, hat négyzetméter nagyságú Kalazancius-képet vett munkába, de sajnos csak a kartonja készült el. Nem lehet megfelelő vásznat kapni. Minden iskolai helyiségünk számára kaptunk a Rendfőnök Úrtól egy-egy rendi vonatkozású képet (Kalazancius, Pompilius), de jobbnak látszott ezek elhelyezését békésebb időkre halasztani, mikor az iskola épületét csak magunk használjuk, s így a felszerelés nem lesz kitéve a barbár rongálás s idő előtti pusztulás veszélyeinek. Magát a jubileumi ünnepséget Szegeden a helyi nehézségek miatt (ezzel sem voltunk egyedül az intézeteink közt) kénytelenek voltunk tavaszra halasztani. Dátumnak így aztán magától adódott a Rend születésnapja, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe, mikor az első piaristák tették le szerzetesi fogadalmukat.

Ünnepségünk két részre tagolódott. Március 22-, 23- és 24-én reggel az ifjúság szentmisét és szentbeszédet hallgatott, délben tanítás után litánián vett részt. A misézők dr. Halász Pál kanonok, belvárosi esperesplébános, Barmos György kanonok és Becker Vendel kanonok, tanügyi főtanácsos, tanítóképzőintézeti igazgató voltak. A szentbeszédet mondották: Schneider Vencel O.F.M. alsóvárosi plébános, dr. Merényi Vince O. Min. Conv. felsővárosi házfőnök-plébános és Sík Sándor piarista, egyet. ny. r. tanár (beszédét az Évkönyv előző oldalain közöljük). Március 25-én diákjaink közös ifjúsági szentgyónáson és szentáldozáson vettek részt. Ekkor a szentmisét Raskó Sándor apostoli protonotárius, püspöki helynök, a szentbeszédet Mester János pápai prelátus, egy. ny. r. tanár mondta.

Magát a jubileumi ünnepséget a Városi Színházban tartottuk meg, a következő műsorral:

1. J. S. Bach: Preludium, fuga, finale. – Játszotta az intézet zenekara.
2. Szabó Lőrinc: A Bagoly. –Szavalta: Petrik József II. b. o. t.
3. a., Kodály: A hitvalló dicsérete.
b., Szögi: Ének az Isten áldásairól. – A 143. zsoltár Sík Sándor fordításában. (Bemutató előadás.) Előadta az intézet énekkara.
4. Ünnepi beszédet mondott dr. Halász Pál kanonok, belvárosi esperesplébános, az intézet volt növendéke. (Beszédét a következő lapokon közöljük.)

5. a., Hubay: Preghiera.
b., Sarasate: Romanza Andaluza.
c., Hubay: Zephir.
Hegedűn játszott a Bisztriczky Tibor hegedűművész, bp-i piarista öregdiák. – Zongorán kísérte Antos Kálmán, orgonaművész.
6. Kozáky: Ünnepi diákkánon. – Énekelte az intézet énekkara.
7. Sík Sándor: A podolini diákok. Színmű egy felvonásban. Történik 1701. november 11-én a podolini piarista rendház északi bástyatornyának földszinti szobájában.
Személyek: Rákóczi Ferenc – Rechtenwald Kristóf VIII. o. t.
Berzeviczy Ádám, Rákóczi apródja – Marticskó József VII. o. t.
P. Schrade Bernát piarista – Simon Miklós VIII. o. t.
P. Kraus Mihály piarista – Jász Antal VIII. o. t.
Roskoványi Zsiga, novicius – Szittner Antal VII. o. t.
Görgey Palkó, szintakszista – Faludi Sándor IV. o. t.
Terebessy Gergő, infimista – Matók György V. o. t.

Az ünnepélyt Tiborc Lajos dr. piarista rendezte. A színdarab rendezésében tanácsadó volt: Both Béla, a szegedi Városi Színház főrendezője. Az ének- és zenekart Kozáky István dr. piarista, egy. m. tanár vezényelte.

Az ünnepély a fenntartó város, egyházi és világi feletteseink, a szegedi intézmények, hivatalok, társadalmi egyesületek és a társintézetek képviselői előtt, tanítványaink szülei, a Diákszövetség tagjai, s jóakaróink és barátaink szokott előkelő és kitüntető érdeklődése mellett folyt le. Az utolsó helyig megtelt színházból sajnos olyanok is kiszorultak, kik mindig hűséggel ragaszkodtak hozzánk, és mi hozzájuk, de az előírásokhoz ragaszkodva már nem ereszthettük őket a nézőtérre. A közönség sorain jól esett látnunk, hogy intézetünk, mint az elmúlt évszázadok alatt, úgy most is, annyira összeforrt Szegeddel, hogy a piarista gimnázium egy-egy megmozdulása ma is egész Szegednek szól, ma is egész Szeged gyűlik össze körülötte. S most, mikor már elcsitult az ünnepségek zaja, forгатaga, mikor szülő, diák és tanár visszatért a hétköznapi kemény munkájához, még egy utolsó visszapillantást vetünk 300 év munkájára, szenvedéseire, küzdelmeire és könnyeire, még egyszer hálával emeljük fel tekintetünket az égre, hogy az Úristen ilyen szép küzdőteret juttatott nekünk – azután keményen kilépünk a következő munkás évek és évtizedek felé. Ezekben ismét nem akarunk magunknak semmit, csak építeni akarjuk a gyermeklelkekben Isten és a haza oltárát, szolgálni akarjuk Szegedet, a legősibb katolikus és magyar városok egyikét, ad maius pietatis incrementum: az Istentől élő bensőséges lelkiület terjedésére!

Halász Pál ünnepi beszéde

A piaristák magyarországi megtelepülésének háromszázéves jubileumára

Elmondotta a szegedi városi piarista gimnázium jubileumi ünnepélyén dr. Halász Pál kanonok, belvárosi esperesplébános, az intézet volt növendéke.

A mai ünnep a hálás emlékezés ünnepe. Az emlékezés és háláé a szent rendalapító, Kalazanci Szent József iránt, akinek hatalmas szelleméből élt és nevelődött három századon át a magyar ifjúság; és a piarista atyák iránt, akik ezt a gazdag és előkelő szellemet mindig híven és hozzá méltóan képviselték.

A piarista rend alapítása valóban új korszakot jelent a szerzetesség történetében. Míg ugyanis a régi alapítású szerzetek a tanítást magát csak feladatuk egyik ágazatának tekintették egyéb – és elsődlegesnek vallott – céljaik mellett, addig a piaristák tevékenységében a népnevelő munka nem egy fejezet, nem is első a többféle feladat között, hanem egyetlen program, amelyre a piarista atyák egész életüket ráteszik, és amelyet minden istenadta képességükkel becsületesen és eredményesen szolgálnak. Új korszakot jelent az ő elindulásuk azért is, mert a nevelő munkát alulról, az elemi ismeretektől kezdik és azt következetesen végigviszik a legfelsőbb fokozatig. Míg a piaristák fellépéséig a tanítók inkább kenyérkereső munka alkalmát látták a tanításban, a piarista atyák személyében hivatásos nevelők jelennek meg az ifjúság között, akiknek kedvező fogadtatását és munkájuk páratlan sikerét éppen ez a hivatástudat biztosítja. Kalazanci Szent József az első, akinek figyelme a nagyváros elhagyatott, utcákon és tereken céltalanul ödöngő szegény gyermekei felé fordult, akikben meglátja az embert, az Isten gyermekét, akiknek éppúgy joguk van a kultúra áldásaira, akiknek éppúgy igényük a szép, a jó, az igaz, mint a szerencse kegyeltjeinek, akiket szülőik jóléte könnyen hozzájuttathatott a kulturjavakhoz. Az első piarista iskola a szegények iskolája, s a legszegényebb ifjúság szeretete és istápolása azóta is mint vezérlő szellem vonul végig a piarista atyák életén és működésén. Közel egy évszázadnak kellett elmúlnia, amíg egy másik latin államban, a szomszédos Franciaországban egy másik apostoli lelkű férfiú, De La Salle Szent János idáig eljutott, majd további kétszáz esztendőnek, amíg Don Boscó Szent János figyelme az iparos és munkásgyermek felé fordul. A piaristák megjelenése és munkábaállása tehát csakugyan korszakforduló a tanítás és nevelés történetében. Ha ehhez hozzávesszük a piarista iskoláknak a gyakorlati életfeladatokkal számoló és a gyakorlati ismeretek minden ágára kiterjedő szellemét és irányát, nem nehéz megértenünk, hogy ez a rend hazájában és annak határain kívül is rohamosan elterjedt, s alig félszázad alatt meghódította a művelődésre vágyó világot. Örök dicsősége a katolikus anyaszentegyháznak, hogy az iskolás nevelés új korszakát is ő indította meg Kalazanci Szent József fiainak – bátran elmondhatjuk – világraszóló munkájával.

Ha kérjük, mi az oka annak, hogy a piarista rend ilyen – a történelemben is párját ritkító – kedvező fogadtatásra és népszerűsége tett szert különböző országokban, elsősorban pedig nálunk Magyarországon, bele kell merülnünk a rend történetébe s onnan kiemelni azokat a jellemző tulajdonságokat, amelyek a rend egyes tagjait és intézményeit, nemkülönben népnevelő tevékenységüket jellemzik.

Az egyszerűség és igénytelenség az első szembeszökő vonás, amelyet a piaristák történetében mindenütt megtalálunk, amely egyfelől a megtelepülés és munkábaállítás valóban szerény feltételeinek megállapításában, másfelől pedig a nép egyszerű és szegényebb rétegeinek következetes felkarolásában állott. Voltak állomásaik, ahol pajtában vagy félszerben kezdték a népnevelő munkát s később sem igényeltek főúri berendezést, hanem

mindenütt beérték olyan helyiségekkel és eszközökkel, amik az akkori kor igényeinek megfeleltek. Aki emlékszik még nálunk Szegeden is a régi piarista iskolára, az tapasztalásból tudja, hogy ez a tétel mennyire áll s aki ismeri a mai piarista atyák életét, láthatja, hogy ez az életmód a maga egyébként finom formái mellett sem haladja meg az egyszerű polgári családok életmódját. Ennek a körülménynek súlyos pedagógiai jelentősége abban van, hogy tanítványok és szülők mindenkor egyformán közel érezhették magukat az atyákhoz és sohasem úgy tekintettek rájuk, mint magasan felettük állókra, hanem mindig mint olyanokra, akik az élet egész vonalán vállalják és élük velük a sorsközösséget. Hogy pedig a tétel második fele, vagyis a szegény emberek gyermekeinek felkarolása mennyire áll, bizonyoság rá a múltban, hogy csaknem minden tehetős tanítványuk mellé szereztek egy szegénysorsú társat, az úgynevezett „ephebus”-t, akinek anyagi segítségével, de viszont szellemi támogatása ellenében, tanulmányaikat maguk is akadály nélkül elvégezheték. De bizonyoság rá a magyar életnek ma is élő számtalan neves és névtelen munkása, akik – hálás tisztelettel és alázattal legyen mondva – mint jómagam is, a piarista atyák szeretetteljes támogatása nélkül nem állnának ott, ahol állnak.

Második jellemző tulajdonsága a piarista atyák tevékenységének a józan tárgyilagosság. Sohasem kötötték le magukat egyetlen szellemi irányzat, vagy pedagógiai rendszer mellé sem, de el sem zárták soha a különböző korok szellemáramlásaitól, hanem valamennyiből kivették és programjukba illesztették azt, amit a tanítás és gyakorlati népnevelés szempontjából jónak és kívánatosnak láttak. Ennek a nemes tárgyilagosságnak köszönhető, hogy a piarista rend sohasem avult el, mindig korszerű maradt s mindig a kor színvonalán tudta nevelni a gondjaira bízott ifjúságot. Ez pedig nem volt könnyű dolog különösen kezdetben, amikor még a nagy szellemi csaták utórezgéseit erősen foglalkoztatták és sokszor egyoldalúan befolyásolták is a lelkeket az igazság rovására. E szellem lehetővé tette számukra, hogy a katolikumot mindig hiánytalanul átmentsék a különböző korszakokon és következetesen érvényesítsék is pedagógiájukban.

Harmadik kiemelkedő tulajdonsága a piarista rendnek az a nemes konzervativizmus, amely valóságos történelmi küldetést látott mindig abban, hogy a múlt – jelesül a magyar múlt – minden szellemi és erkölcsi értékét hiánytalanul átadják az utókornak, azonban nem mint kövületet, hanem mint olyan élő valóságot, amelyből természetesen folyik s amelyre bizalommal épül a jövő. Ez a konzervativizmus, melyet a krónikás találóan „haladó konzervativizmus”-nak nevez, megóvta őket attól, hogy bármit elvessenek csak azért, mert régi, de méginkább attól, hogy valamit el ne fogadjanak, csak azért, mert új.

Nem érték, csak sorrend szerint csatlakozik mindezekhez utolsónak a magyar faj szeretete és a magyar közszellem öntudatos építése, illetve szolgálata, amely háromszázados pedagógiai tevékenységükön mint vörös fonal húzódik végig és mint vezérlő elv érvényesül, de amelyet az iskola kapuin kívül is a magyar társadalomnak, jelesül pedig a katolikus magyar társadalomnak úgyszólván minden fórumán hirdettek és képviseltek. Ez a valóban gazdag és előkelő szellem háromszázadon keresztül generációkat nevelt és a magyar élet minden posztjára értékes vezetőket, illetve munkásokat adott a nemzetnek. Boldogság tudnunk, hogy ebből a szellemből szülővárosunk népe és ifjúsága is századokon át táplálkozott. Hogy a város mindenkor állta a történelem viharait és a kiállott viszontagságok után fogyhatatlan életerővel állott mindig talpra; hogy teljesült a királyi jóslat: „Szeged szebb lesz, mint volt!”, nem utolsósorban ennek a szellemnek köszönhető. Úgy gondolom, mindnyájunk lelkéből szóllok, ha azt kívánom: Isten áldja meg érte a piarista atyákat és vezérelje őket továbbra is a virágzásnak azon az útján, melyet számukra a letűnt háromszázad kijelölt.